

CONTRA EL RELATIVISME

(Publicat en **Mètode**, Revista de difusió de la investigació
de la Universitat de València, núm. 23, Tardor 1999)

José Adolfo de Azcárraga¹

Fa tres anys que Social Text va publicar el treball d'Alan Sokal. L'extraordinària polèmica desfermada per aquest article i pel seu llibre *Impostures intel·lectuals* (les d'un notable grup de pensadors francesos), escrit amb un altre físic, Jean Bricmont, no ha conclòs encara. La majoria del científics, traslluint una irritació larvada davant el relativisme dels postmoderns, s'ha alineat amb Sokal amb una satisfacció amb prou feines dissimulada; les discrepàncies s'expliquen més per la forma que no pas pel fons.

Les múltiples facetes de l'afer Sokal han estat àmpliament discutides (la UVEG va organitzar un debat el curs passat les actes del qual acaben de publicar-se). Per això solament esmentaré aquí la qüestió del relativisme, especialment el científic. Els antecedents es remunten, entre altres, a Thomas Kuhn i a la seua *Estructura de les revolucions científiques* (1962), que ha configurat, durant molts anys, la visió políticament correcta de la ciència. Aquest fet és una de les claus ocultes de la polèmica Sokal, perquè el seu article ridiculitza, entre altres coses, certa ortodòxia progressista *à la page*. Recorde que vaig llegir *l'Estructura...* fa quasi trenta anys, i que em va impressionar molt la lúcida anàlisi de Kuhn sobre els aspectes sociològics de la ciència. Però ja llavors vaig anotar en el meu exemplar el punt dèbil de la seua argumentació: que si bé la ciència progressa de vegades mitjançant salts sobtats, les *revolucions*, i el nou 'paradigma' solament es consolida quan la comunitat científica ho decideix, aquesta decisió no té caràcter social ni és capritxosa. Ans al contrari, tan sorprenent harmonia d'opinió és imposada per la mateixa natura (mitjançant l'observació), perquè els diferents paradigmes acaben essent commensurables en contra de la tesi de Kuhn. En conseqüència, i a la llarga, el progrés científic no és relatiu: és mesurable pel creixent acord entre les prediccions de les teories científiques i els resultats de les observacions (el cas de les matemàtiques és singular, i no el puc tractar aquí). L'avenç té lloc per selecció natural de les teories més predictives, encara que aquesta evolució no és exactament darwinista, perquè aquesta és aleatòria i no finalista. El resultat és una visió cada vegada més precisa de la realitat exterior, siga quin siga el sentit d'aquesta expressió. La capacitat predictiva -i, per tant, descriptiva- de la ciència és avui major que en qualsevol època passada. Això la distingeix -almenys, per ara- d'altres creacions humanes com ara les arts plàstiques o la filosofia, el progrés continu de les quals és més que qüestionable. Avui Aristòtil podria participar eficaçment en un seminari de filosofia, religió o política i, tanmateix, es veuria perdut en un de física. Els quatre elements d'Empèdocles, antany essencials, passen avui del centenar, i ni l'aigua, ni l'aire, ni la terra, ni el foc en formen part.

Tot i els punts dèbils de l'esquema de Kuhn, encara més patents en el "programa fort" de l'escola d'Edimburg, i malgrat la ignorància de la ciència que mostren els pensadors postmoderns que critica Sokal, el relativisme científic continua essent moneda

---

¹Catedràtic de física teòrica i membre de l'IFIC (CSIC-UVEG). *E-mail*: j.a.de.azcarraga@uv.es

comuna. Per què? El fet té, pense, dos orígens: un de polític (l'obra de Kuhn es va llegir amb avidesa en els seixanta/setanta, període que inclou la protesta estudiantil i la guerra del Vietnam) i un altre de social. L'aspecte polític del relativisme apareix perquè relativitzant el valor de la ciència se'n rebaixa la importància com a font objectiva de coneixement, un fet convenient si, des d'un punt de vista ideològic, existeix el risc que interferisca amb dogmes polítics reputats d'inqüestionables. A Occident, aquest fet va produir des dels seixanta un èmfasi excessiu en els aspectes socials de la ciència entre alguns sectors de l'esquerra, que oblidaven, com lamenten Sokal i Bricmont al final del seu llibre, els valors d'il·lustració i de progrés que van ser la seua bandera. A l'Est, la qüestió de la puresa doctrinal va ser, des del començament, molt més greu. S'explica així l'eradicació estalinista dels genetistes moderns, encara que aquest exemple no és l'únic. En el fons, l'antagonisme ciència-dogma polític és una versió actualitzada del vell conflicte entre ciència i religió, en què aquesta és reemplaçada per l'ortodòxia política que, curiosament, també s'autodefinix (o definia) de científica, per si de cas. La tesi de Michel Foucault de la dependència de la veritat respecte del poder vincula a aquest el coneixement científic, el que el desvaloritza igualment. Els intents dels creacionistes nord-americans de prohibir l'ensenyament de l'evolució en són un altre exemple.

El rebuig social a la ciència té diversos orígens. El primer resulta de responsabilitzar-la de diversos desastres (com ara els bèl·lics), acusació que solament en part és justa i en tot cas àmpliament compensada pels múltiples beneficis que ha reportat a la humanitat. El segon és que la natura, com que manca d'ideologia (les lleis de l'electromagnetisme o l'estructura de l'ADN no admeten cap mena de qualificació ètica o política), fa possible que la ciència sembli freda i deshumanitzada. El tercer és que, com a font de coneixement, la ciència ha envaït àrees que li estaven prèviament vedades, fet que, ocasionalment, podria ser font d'irritació o de ressentiment. Durant molt de temps l'expressió filosofia natural (com en els *Principia* de Newton) va ser sinònim de ciències de la natura; avui és un mer arcaisme en els títols de doctor (*Ph.D.* o *D.Phil.*) anglosaxons. En contrast, els successors de Sòcrates i Plató han d'enfrontar-se avui amb la fisiologia, l'etologia, la psicologia evolutiva, les xarxes neuronals, etc., i qui sap si fins i tot amb la física quàntica, per abordar alguns aspectes de la natura humana. El mateix fet que la ciència comence a investigar aspectes íntims de la nostra pròpia identitat pot ser causa d'inquietud. Finalment, hi ha un altre origen més subtil: la societat postmoderna ha fet un minúscul déu de cada individu, que refermant-ne un exagerat ego, esdevé relativista. "Si així ho pense i em convé, així és", semblen dir, oblidant que *le coeur a des raisons que la raison ne connaît pas*. Com va encunyar l'escultor i minimalista americà Donald Judd en un altre context: "Si algú diu que és art, art és". Naix així el *relativisme de conveniència*, que, per exemple, menysprearà el difícil mestratge en qualsevol camp com a valor desitjable. Moltes avantguardes artístiques evidencien, simplement, la còmoda adopció d'aquest relativisme. En els seus aspectes més pròxims, el relativisme és un reflex de l'egocentrisme.

Elevant els aspectes secundaris relativitzant-ne els fonamentals és una de les insídies del dogma postmodern. El seu contingut és difícil de definir: la postmodernitat va associada al rebuig a la modernitat i a la il·lustració, i a l'èmfasi en el relativisme, incloent-hi el del llenguatge (com, en certa mesura, en el deconstruccionisme); la seua

mateixa vaguetat fa el terme sospitós. Va ser introduït el 1975 per un arquitecte, Charles Jenks, cansat dels excessos del funcionalisme de l'arquitectura moderna (la Bauhaus de Gropius), de manera que originalment tenia un significat més precís. En tot cas, el postmodernisme no és res innocu, perquè tot coneixement és essencial per esdevenir lliures. Per això el relativisme no és progressista: quan qüestiona el pensament crític i la racionalitat, quan fomenta la cultura *light*, el relativisme constitueix, en realitat, la posició antiintel·lectual per excel·lència. No és alliberador, sinó medieval i fonamentalista. No és sorprenent, doncs, que s'esgrima en defensa de la astrologia i d'altres pseudociències.

Álvaro Delgado-Gal ha assenyalat que el postmodernisme és el fill inesperat de la democràcia i de la secularització, que no admeten limitacions. El coneixement científic ens enfronta cruament a moltes de les nostres (no hi ha res a fer contra la llei de la gravetat o contra l'envelliment, per exemple), de manera que tota doctrina que ho relativitza resulta consoladora i ben rebuda. Més encara: si el coneixement científic és relatiu, i per tant intel·lectualment secundari (almenys en teoria), resulta excusable no adquirir-lo. Tot és qüestió de fe. El mateix Sokal em va contar que un editor de Social Text sostenia que Sokal s'havia vist obligat a renegar del seu article, pretenent que era una farsa, per salvaguardar el seu prestigi científic.

Cal advertir que, tot i això, no sobrevalore la importància real de la ciència, ni trobe que estiga amenaçada pel relativisme o per la influència dels filòsofs postmoderns que satiritzen Sokal i Bricmont. La ciència -potser no tant les institucions científiques- gaudeix de bona salut. El problema que assenyalé és, precisament, el contrari: atès que no hi ha veritable coneixement sense coneixement científic, el risc dels no científics és caure en la còmoda temptació d'ignorar-ho (el dels científics és convertir-se en bàrbars especialistes). Com diu el vell aforisme, solament la veritat (o al menys, la seua recerca sense perjudicis innecessaris) ens farà lliures. I ni el relativisme és veraç, ni el pensament postmodern especialment alliberador, ni ser políticament correcte constitueix garantia intel·lectual. I, posats a cedir l'autoritat en qüestions de filosofia natural, millor cedir-li-la a la Natura.